

СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

УДК 330.16

О.О. ДРАГАН,

к.е.н., доцент кафедри фінансів та фінансово-економічної безпеки,
Український державний університет фінансів та міжнародної торгівлі

Фінансова безпека домогосподарств: поняття та сутність

Розглянуто роль і важливість домогосподарств для національної економіки. Проведено аналіз поняття «фінанси домогосподарств». Виділено особливості фінансових відносин домогосподарств. Розкрито сутність і специфіку економічної безпеки домогосподарств. Систематизовано об'єктивні й суб'єктивні фактори економічної безпеки домогосподарств. Представлено умови і заходи забезпечення економічної безпеки домогосподарств.

Ключові слова: домогосподарство, фінанси, фінансові відносини, економічна безпека, фактори, заходи.

А.А. ДРАГАН,

к.э.н., доцент кафедры финансов и финансово-экономической безопасности,
Украинский государственный университет финансов и международной торговли

Финансовая безопасность домохозяйств: понятие и суть

Рассмотрены роль и важность домохозяйств для национальной экономики. Проведен анализ понятия «финансы домохозяйств». Выделены особенности финансовых отношений домохозяйств. Раскрыты суть и специфика экономической безопасности домохозяйств. Систематизированы объективные и субъективные факторы экономической безопасности домохозяйств. Представлены условия и меры обеспечения экономической безопасности домохозяйств.

Ключевые слова: домохозяйство, финансы, финансовые отношения, экономическая безопасность, факторы, меры.

O.A. DRAGAN,

Ph.D., associate professor of the department of finance and the financial and economic security,
Ukrainian State University of Finance and International Trade

Financial security of households: concept and nature

The role and importance of the house hold for the national economics are discussed. The analysis of the concept of "household finances" has been made. The peculiarities of financial relations house holds are identified. The essence and specificity of the economic security of house holds is opened. The objective and subjective factors of the economic security of house holds are systematized. The condition sand measures to ensure the economic security of house holds are submitted.

Keywords: house holds, finance, financial relations, economic security, factors, measures.

Постановка проблеми. В умовах розвитку сучасної ринкової економіки зростає роль домогосподарства як одного з ключових суб'єктів економічних та фінансових відносин. Як унікальні соціально-економічні утворення домогосподарства визначають основу життєдіяльності будь-якого суспільства від формування попиту з метою задоволення потреб людини до оновлення структури господарської діяльності та динаміки її розвитку.

Домогосподарства формують базову основу стабільності розвитку економіки завдяки всебічній участі в економічному процесі: і щодо перерозподілу ресурсів, і у відношенні виробництва, а також щодо споживання вироблених благ, тобто повноцінно беруть участь в системі відтворення [2, с. 171]. Саме домогосподарства часто виступають основним початком ресурсів в економіку України, зокрема праці, капіталу, підприємницької здатності.

Особливо роль домогосподарств зростає в умовах нестабільності, коли раціональність їхніх рішень, поведінки безпосередньо впливає на стійкість основних параметрів рівноваги соціально-економічної і фінансової систем, визначає напрями розподілу доходів та їх використання, формування вартості основних ресурсів, заощаджень та їх інвестиційне спрямування тощо. В таких умовах стабільний розвиток домашніх господарств забезпечує безпечне функціонування економічної системи. А порушення цілісності системи економічної безпеки домашніх господарств може призвести до дестабілізації системи безпеки суспільства.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідження питань економічної безпеки домогосподарств мають певний інтерес у науковців. Серед досліджень з даної тематики можна виділити роботи українських вчених О. Барановського, Л. Гурьянкової, М. Ермошенко, Г. Пастернака-Таранушенка, Р. Сніщенкота ін. Ці питання мають місце і в дослідженнях російських науковців А. Горшкова, Е. Олейникова, Н. Торгай та ін. Незважаючи на достатньо велику увагу дослідженню проблематики економічної безпеки домогосподарств, слід визначити, що не існує чіткого визначення сутності економічної безпеки домогосподарств, її специфічної особливості.

Метою статті є розкриття сутності економічної безпеки домогосподарств, її специфічної особливості і необхідності її забезпечення.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах розвитку української економіки значно зростає роль діяльності домашніх господарств. Домашні господарства активно беруть участь в економічній діяльності і завдяки своїй багатогранній природі забезпечують не тільки власний розвиток, а й базу стійкості для розвитку держави.

Домогосподарство як економічний суб'єкт слід розглядати, з одного боку, як відкриту систему, що взаємодіє із зовнішнім макрооточенням, реагує на його зміни під впливом сукупності економічних, соціальних, суспільних факторів, а з іншого – як закриту структуру, що має власні закони, мотиви, закономірності, протиріччя. Втім у будь-якому разі це сукупність осіб, що мають спільні економічні інтереси, функції, поведінку і

джерела фінансування [9]. За рекомендаціями ООН домогосподарство визначається як «особа або група осіб, поєднаних з метою забезпечення всім необхідним для життя» [7, с. 161], тобто об'єднаних спільним веденням господарства. Домашні господарства беруть активну участь в економічних відносинах у системі національної економіки України, а саме беруть участь у процесі відтворення робочої сили, виступають ключовим елементом системи перерозподілу і накопичення доходів і є базовим споживачем вироблених благ.

Структурна роль домашніх господарств у забезпеченні національної безпеки визначена низкою компонентів, що відіграють роль внутрішніх стабілізаторів життєдіяльності домогосподарств, завдяки яким формується стійкість до умов трансформації економіки.

Отже, існування домогосподарства як суб'єкта економічної системи безпосередньо пов'язане з його основними функціями, зокрема постачальницькою, виробничою, споживчою, ощадною, реалізація яких здійснюється відповідно до формування, розподілу й використання спільного бюджету. Саме це зумовлює основу розвитку фінансів домогосподарств та необхідність теоретичного обґрунтування принципів і механізму їх реалізації за закономірностями ринкового господарства, згідно з якими поведінка будь-якого суб'єкта визначається економічним вибором в умовах зростаючих потреб і обмежених ресурсів.

Огляд економічної літератури [1, 3–6, 12] дає підстави узагальнити, що фінанси домогосподарств – це сукупність економічних відносин щодо формування, розподілу та використання фондів грошових коштів з метою задоволення особистих потреб громадян. Трактують сутності терміна «фінанси домогосподарств» вітчизняними й іноземними вченими-економістами представлено в табл. 1.

Відмінними рисами фінансів домашніх господарств є те, що вони найменш регулюються державою. Водночас фінанси домашніх господарств взаємозв'язані з іншими сферами фінансової системи. Домогосподарства мають характерні особливості і методи формування та використання фінансових ресурсів, до яких відносять підтримку життєдіяльності та розвиток людського потенціалу [8].

Таблиця 1. Трактують сутності терміна «фінанси домогосподарств» вітчизняними та іноземними вченими-економістами

Автор	Зміст визначення
Воробйов В.Ю. [1, с. 7]	Фінанси домогосподарств – це економічна категорія, яка характеризує процес розподілу та перерозподілу частини вартості ВВП країни з метою формування фінансових ресурсів, грошових та негрошових доходів на рівні домогосподарств, забезпечення їхніх фінансових інтересів, підвищення загального рівня добробуту кожного члена домогосподарства
Димитрієва Є.Ю. [3, с. 7]	Фінанси домогосподарства – це сукупність грошових відносин з приводу формування та використання фондів грошових коштів, в які вступає домашнє господарство і його окремі члени у процесі соціально-економічної діяльності
Жмайло А.Ф. [5, с. 43]	Фінанси домашнього господарства – це економічні грошові відносини у сфері формування та використання фондів грошових коштів з метою забезпечення матеріальних і соціальних умов життя членів господарства та їх відтворення
Лондар Л.С. [6, розд. 5]	Фінанси домогосподарств – це регульовані у визначеному правовому полі за допомогою спеціальних методів, прийомів та інструментарію потоки коштів через мікрорівневу систему грошових фондів, які забезпечують функціонування і розвиток людей як фізичних осіб, їхню економічну діяльність з метою придбання житла, підтримання здоров'я, здобуття освіти, отримання пенсії, забезпечення інших аспектів людської діяльності
Чорна О.М. [12, с. 33]	Фінанси домогосподарства як економічна категорія є сукупністю втілених у грошових потоках економічних відносин, в які вступають домашні господарства в процесі формування, розподілу і використання фондів грошових коштів з метою задоволення потреб своїх членів, відтворення та розвитку людського капіталу

СОЦІАЛЬНО–ТРУДОВІ ПРОБЛЕМИ

Особливістю фінансових відносин домогосподарства є:

- розподільний характер, який відображає процес розподілу і перерозподілу ВВП, національного багатства між домогосподарствами і суб'єктами господарювання, домогосподарствами і державою, окремими суб'єктами домогосподарства, окремими домогосподарствами;
- грошовий характер;
- задоволення соціально–економічних інтересів суб'єктів господарювання.

Фінансові відносини домашнього господарства поділяють на внутрішні та зовнішні.

До внутрішніх фінансових відносин домашнього господарства належать ті, які виникають між його окремими учасниками–індивідами у сфері формування, розподілу та використання цільових фондів грошових коштів (фонди життєзабезпечення, розвитку, резервні фонди відновлення, заощадження, інвестування, поліпшення середовища перебування, формування й підтримки іміджу), зокрема:

- фінансові відносини пов'язані з поточним споживанням;
- фінансові відносини у сфері заощаджень;
- фінансові відносини з приводу інвестування.

Зовнішні фінансові відносини характеризують як відносини домогосподарств із зовнішнім оточенням у сфері реалізації фінансових операцій. Залежно від характерних ознак суб'єктів визначають:

- фінансові відносини з іншими домогосподарствами;
- фінансові відносини зі споживачами ресурсів, що належать домогосподарствам (підприємства–роботодавці тощо);
- фінансові відносини з підприємствами, пов'язані із споживанням домогосподарствами товарів, послуг, робіт;
- фінансові відносини з державою (оподаткування, соціальні трансферти тощо);
- фінансові відносини з інститутами фінансового ринку (банки, страхові компанії, пенсійні фонди, кредитні спілки, інвестиційні фонди і компанії тощо) [4].

Наведені відносини мають досить стійкий характер в умовах сучасної ринкової економіки і постійно поновлюються на рівні домашніх господарств.

Важливим питанням функціонування домогосподарств та закономірностей їхнього розвитку в умовах ринкового господарства є забезпечення їх економічної безпеки. Економічна безпека домогосподарств – це поняття, яке отримало широке розповсюдження в епоху повсюдного розвитку ринків фінансових послуг. Тому можна припустити, що саме ринки фінансових послуг приховують у собі ризики, при реалізації яких домогосподарство потрапляє у небезпечне становище, стає економічно нестійким. Що означає економічно нестійке домогосподарство? Це означає, що люди втрачають ресурси, необхідні для нормального функціонування свого домашнього господарства, – для покупки продуктів, оплати рахунків та ін. [11, с. 4]. По суті, економічна безпека являє собою «можливість і готовність економіки забезпечити гідні умови життя та розвитку особистості, соціально–економічну... стабільність суспільства і держави, протистояти внутрішнім та зовнішнім загрозам» [13, с. 131]. У той же час економічна безпека домашніх господарств як економічна категорія являє собою сукупність соціально–економічних, організаційно–економічних та інституційно–економічних

відносин, що забезпечують захищеність життєво важливих інтересів суб'єктів від виникаючих ризиків та загроз як умова повної реалізації функцій домашніх господарств [10].

Економічна безпека домогосподарств має свою специфіку. Власне, економічна безпека домашніх господарств виражається в цілісності системи надання можливостей економічного розвитку і саморозвитку домогосподарств, що забезпечує стабільне збереження параметрів гідного рівня життя, підвищення опірності загрозам. Ризик домогосподарств має специфічну природу. Частина несуттєвих ризиків для підприємства стає суттєвими ризиками для домогосподарства. На сучасному етапі економічного розвитку України найбільш суттєвими ризиками, що впливають на економічну безпеку домогосподарств, є ризики, викликані політичними, економічними, соціальними та демографічними чинниками [8, с. 157].

Серед факторів, що забезпечують цілісність системи економічної безпеки домашніх господарств, можна виділити соціально–економічну групу, яка першою чергою надає можливість контролю розвитку соціальної стійкості. Ці фактори мають об'єктивний характер і відображають вплив економічних процесів, які функціонують у системі національної економіки. Основними відправними позиціями в даній групі факторів є:

- рівень доходів;
- структура витрат;
- економічна свобода;
- економічна активність;
- державна соціальна політика;
- державна економічна політика [2, с. 172].

У той же час зниження добробуту населення, обмеженість доходів, неможливість отримання додаткових доходів, соціальна незахищеність, негативні зміни структури витрат населення, обмеження економічної свободи, зниження економічної активності, відсутність дієвої соціальної та економічної політики держави стимулюють негативний прояв на економічну безпеку домогосподарств.

Порушення економічної безпеки домогосподарств також можуть виникати в результаті цілеспрямованих або неусвідомлених дій людей, органів влади або інших ланок економіки. Ці фактори мають суб'єктивний характер і являють собою результат діяльності людини. До факторів, які можуть призвести до загроз і проблем економічної безпеки домогосподарств, відносять [11]:

- невиправдану відмову від інвестування в угоду споживання;
- потрапляння в тенета шахраїв;
- неправильні інвестиційні рішення;
- інвестування в неприпустимі або непридатні інвестиційні інструменти;
- зайву довіру державі, так само як і необґрунтовану віру в те, що держава мусить виправляти ваші помилки;
- вибір недостатньо кваліфікованих фінансових посередників, неуважне читання умов договору;
- невідповідність інвестиційного портфеля цілям інвестування та/або прийнятному рівню ризику;
- невиправдане прийняття надмірних ризиків;
- залишення за собою функції прийняття інвестиційних рішень при неможливості ефективного прийняття таких рішень.

Рівень економічної безпеки домогосподарства безпосереднім чином залежить від впливу вищерозглянутих факторів. Облік проявів об'єктивних і суб'єктивних факторів дозволяє на рівні домашніх господарств виробляти реактивні і проактивні дії з нейтралізації потенційних загроз. Це досягається на рівні саморегуляції домогосподарств.

Забезпечення економічної безпеки домогосподарств – це не лише внутрішня справа самих домашніх господарств. Ураховуючи важливість домогосподарств національної економіки як її базового компонента значні зусилля для забезпечення економічної безпеки домогосподарств мають докласти органи державного управління України. До таких заходів можна віднести:

- адресну соціальну допомогу;
- різні форми законодавчої, соціальної, економічної підтримки, що враховують індивідуальні умови домогосподарств;
- зміна системи надання соціальної допомоги (відхід від загальної системи, перехід на компенсаційну та адресну);
- посилення якості та обсягів інформаційних потоків;
- заходи з адаптації домогосподарств до мінливих умов;
- створення системи управління ризиками.

Наведені заходи щодо забезпечення економічної безпеки домашніх господарств дозволяють створити умови для самостійного розвитку в новому економічному середовищі, сприяють розвитку системи захисту від чинників економічної безпеки. Саме захист економічної безпеки домогосподарств обумовлює формування дієвих механізмів саморегулювання.

Висновки

Економічна безпека домогосподарств має свою специфічну особливість на відміну від економічної безпеки інших господарюючих суб'єктів, що функціонують в економічній системі. Забезпечення економічної безпеки домогосподарства є важливою проблемою для національної економіки України. Її вирішення можливе тільки при комплексному розгляді функціонування домогосподарств з урахуванням їх ролі та взаємодії з системою національної економіки, максимальному врахуванні особливостей домашніх господарств і факторів, що впливають на їх економічну безпеку. При цьому варто враховувати не лише об'єктивні, а й суб'єктивні чинники економічної безпеки. В цьому розкривається сутність економічної безпеки домогосподарств.

При формуванні системи економічної безпеки домогосподарств потрібно орієнтуватися насамперед на ключові сфери – економічну (фінансову) і соціальну. Забезпечення економічної безпеки домогосподарств – це не тільки механізми

саморегуляції самих домашніх господарств, а й постійна турбота і увага держави.

Список використаних джерел

1. Воробйов Ю.М. Фінанси домогосподарств: сучасна парадигма / Ю.М. Воробйов // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції – 2011. – №4. – С. 6–9.
2. Горшков А.В. Оценка влияния социально-экономических факторов на экономическую безопасность домашних хозяйств / А.В. Горшков, Н.З. Торгай // Вестник Челябинского государственного университета. 2010. №6 (187). Экономика. Вып. 26. – Челябинск: ЧГУ, 2010. – С. 171–174.
3. Дмитриева Е.А. Финансы домохозяйств: [Учебное пособие] / Е.А. Дмитриева. – Магадан: Кордис, 2007. – 61 с.
4. Драган О.О. Фінанси домогосподарства: концептуальні підходи до визначення системи управління / О.О. Драган // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Науковий журнал. – 2012. – №4. – С. 124–128.
5. Жмайло А.Ф. Финансы и кредит: [учебн. пособие] / А.Ф. Жмайло. – СПб., 2009. – 120 с.
6. Лондар С.Л. Фінанси: [навч. посібник] / С.Л. Лондар, О.В. Терещенко. – Вінниця: Нова Книга, 2009. – 384 с.
7. Політична економія: [підручник] / За ред. Ніколенко Ю.В. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 632 с.
8. Сніщенко Р.Г. Фінансова безпека домогосподарств у період нестабільності економіки / Р.Г. Сніщенко // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Сер.: Економічні науки. – 2014. – №1. – С. 149–159. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Vknek_2014_1_19.pdf
9. Теорія фінансів: [підручник] / П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л.Л. Лазебник та ін. За ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.
10. Торгай Н.З. Экономическая безопасность домашних хозяйств в условиях транзитивной экономики: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук: специальность 08.00.01 «Экономическая теория» / Н.З. Торгай [Челяб. гос. ун-т]. – Челябинск: ЧГУ, 2010. – 28 с.
11. Финансовая безопасность домохозяйств (основные ошибки в инвестиционной деятельности домохозяйств). – М.: Аналитическая лаборатория «ВЕДИ», 2012. – 36 с.
12. Чорна О.М. Концептуальні підходи до розвитку фінансів домашніх господарств в економіці України / О.М. Чорна, К.В. Баранова // Науковий вісник: Фінанси, банки, інвестиції. – 2011. – №4. – С. 33–39.
13. Экономическая и национальная безопасность [учебник] / Под ред. Е.А. Олейникова. – М.: Экзамен, 2004. – 768 с.

Д.А. КОЗАК,
к.е.н., доцент, Одеський інститут фінансів

Місцеве самоврядування: проблеми та шляхи їх вирішення

У статті розглядаються стан та проблеми розбудови місцевої влади в сучасних умовах державотворення, висвітлюються недоліки формульного розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів та застосування коригуючих коефіцієнтів фінансового вирівнювання для отримання додаткового фінансового ресурсу окремим територіальним формуванням, запропоновано шляхи вирішення окремих питань на рівні органів місцевого самоврядування.

Ключові слова: місцеве самоврядування, публічні послуги, місцеві бюджети, фінансові ресурси, коефіцієнт вирівнювання.